

DOCHÁZKA DO MATEŘSKÉ ŠKOLY JAKO PROTEKTIVNÍ FAKTOR PROTI SOCIÁLNÍ EXKLUZI

PRE-PRIMARY EDUCATION ATTENDANCE AS A PROTECTIVE FACTOR AGAINST PEER REJECTION

Tomáš Lintner^{1,2}

¹ Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

² Národní institut SYRI, Brno

Abstrakt

Vrstevnické vztahy hrají klíčovou roli v sociálním a emočním vývoji dětí. Etnické menšiny a děti rodičů s nízkým vzděláním jsou obzvláště zranitelné vůči odmítání vrstevníky, což může vést k problémům duševního zdraví. Tato studie zkoumá dlouhodobé účinky předškolního vzdělávání na vztahy mezi vrstevníky v šestých třídách na základě stratifikovaného náhodného vzorku 2397 žáků v České republice. Žáci, kteří navštěvovali předškolní vzdělávání, zejména více než jeden rok, mají více přátel a jsou méně odmítáni vrstevníky ve srovnání s těmi, kteří do předškolního vzdělávání nechodili. Předškolní vzdělávání poskytuje ochranný efekt proti odmítání vrstevníky u žáků z etnických menšin a u těch, jejichž rodiče nemají vyšší vzdělání.

Klíčová slova: vrstevnické vztahy; vrstevnická exkluze; sociální síť; ranní adolescence; dopad přepřimárního vzdělávání

Abstract

Peer interactions play a crucial role in children's social and emotional development. Ethnic minorities and children of parents with low educational attainment are particularly vulnerable to peer rejection, which can lead to mental health problems. This study examines the long-term effects of preschool education on peer relationships in sixth-grade students, based on a stratified random sample of 2397 students in the Czech Republic. Students who attended preschool education, especially for more than one year, have more friends and experience less peer rejection compared to those who did not attend preschool. Preschool education provides a protective effect against peer rejection for students from ethnic minorities and those whose parents do not have higher education.

Keywords: *peer relationships; peer rejection; social networks; early adolescence; pre-primary*

education impact

1 ÚVOD

Vrstevnícké vztahy na školách hrají klíčovou roli v období adolescence a významně přispívají k psychosociálnímu rozvoji a sociální kompetenci žáků. Tyto vztahy jsou zásadní pro jejich psychickou pohodu, protože odmítnutí vrstevníky může vést k řadě duševních problémů a negativně ovlivnit adaptaci v dospělosti (Platt et al., 2013). Tyto vztahy navíc ovlivňují i školní úspěchy, jelikož odmítnutí vrstevníky má negativní dopad na akademické výsledky (Greenman et al., 2009). Určité skupiny žáků, zejména ti z etnických menšin nebo rodin s nižším socioekonomickým statusem (SES), jsou vůči odmítnutí vrstevníky zranitelnější. Tyto skupiny mívají více obtíží při navazování přátelství a často čelí vyšší míře odmítnutí (Lintner et al., 2023).

2 TEORIE

Předškolní vzdělávání je považováno za ochranný faktor, který pomáhá snižovat riziko odmítnutí vrstevníky. Mělo by poskytovat skoré příležitosti k socializaci, která tvoří základ interpersonálních dovedností v pozdějším životě (August, 2021). Empirické výzkumy ukazují, že předškolní vzdělávání má zásadní vliv na sociální rozvoj dětí. Zlepšuje adaptaci dětí na základní školu a podporuje schopnost spolupracovat a budovat nezávislost (Cooper et al., 2010). Nicméně dlouhodobé dopady předškolního vzdělávání na vrstevnícké vztahy jsou relativně málo prozkoumány. Existuje jen omezené množství důkazů o tom, jak předškolní vzdělání ovlivňuje tyto aspekty školního života znevýhodněných skupin žáků, jako jsou etnické menšiny a děti rodičů s nižším vzděláním. Tato studie se zaměřuje na dopad předškolního vzdělávání na žáky šestých ročníků českých škol a klade si tyto otázky:

- Jaký vliv má předškolní vzdělání na vrstevnícké vztahy?
- Jaký vliv má délka předškolní docházky na přátelství a odmítání vrstevníky?
- Jak předškolní vzdělání ovlivňuje vrstevnícké vztahy znevýhodněných žáků?

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Studie vychází ze stratifikovaného náhodného vzorku žáků šestých ročníků v českých školách. Výzkumu se zúčastnilo celkem 2569 žáků ve 142 třídách, z nichž po vyloučení nekompletních odpovědí zůstalo 2397 respondentů. Data byla sbírána prostřednictvím online dotazníku obsahujícího sociodemografické a sociometrické položky. Sociometrie obsahovala dvě otázky – zaměřené na přátelství a na odmítání. Demografická část zahrnovala otázky na pohlaví, účast na předškolním vzdělávání, etnickou příslušnost a vzdělání rodičů. Data byla analyzována pomocí procedury MRQAP (síťová regrese), která umožňuje analyzovat relační data a zohledňovat strukturu sítí (Elmer & Stadtfeld, 2020). MRQAP zohledňuje závislosti mezi pozorováními, protože data ze sociálních sítí porušují předpoklad nezávislých pozorování. MRQAP odhady jsou interpretovány podobně jako parametry lineární regrese a jsou odhadovány pomocí OLS. Použity byly dvě identické specifikace modelů MRQAP – jedna pro přátelství a jedna pro odmítání. Modely zahrnovaly vliv předškolní docházky na vrstevnické vztahy, vliv délky docházky a kontrolní proměnné pohlaví, etnický původ a vzdělání rodičů.

4 VÝSLEDKY

Tabulka 1 shrnuje výsledky MRQAP modelů. Model přátelství ukazuje, že účast v předškolním vzdělávání >1 rok má pozitivní vliv na přátelství ($p = 0,09$), zatímco účast ≤ 1 rok významný efekt nemá. Pozitivní interakční efekt mezi účastí ≤ 1 rok a nečeským původem ale naznačuje, že i kratší docházka pomáhá nečeským žákům navazovat přátelství. Ostatní efekty předškolního vzdělávání ani kontrolní proměnné (pohlaví, etnicita, vzdělání rodičů) nejsou významné. Významné jsou naopak efekty genderové a etnické homofilie – žáci preferují přátelství s vrstevníky stejného pohlaví a etnicity.

Model odmítání ukazuje, že předškolní vzdělávání >1 rok má ochranný efekt proti odmítání, zatímco ≤ 1 rok nikoli. Chlapci, nečeští žáci a žáci s méně vzdělanými rodiči zažívají více odmítání. Významné interakční efekty ukazují, že předškolní vzdělávání (obě délky) poskytuje nečeským žákům ochranu před odmítáním, a >1 rok také chrání žáky s rodiči s nižším vzděláním.

Tabulka 1: Výsledky MRQAP modelů.

efekt	přátelství		odmítání	
	β	p	β	p
konstanta	.01	<.01	.15	.02
navštěvoval předškolní zařízení ≤ 1 rok	.01	.35	-.01	.35
navštěvoval předškolní zařízení > 1 rok	.04	.09	-.03	.03
chlapec	-.01	.23	.05	<.01
ne-čeští student	.01	.23	.15	<.01
rodiče bez VŠ vzdělání	.01	.17	.04	<.01
oba chlapci	.34	<.01	-.13	<.01
obě dívky	.34	<.01	-.09	<.01
oba čeští studenti	.08	<.01	.07	<.01
oba ne-čeští studenti	.05	.02	-.01	.04
navštěvoval předškolní zařízení ≤ 1 rok*ne-čeští student	.10	.01	-.07	.01
navštěvoval předškolní zařízení > 1 rok*ne-čeští student	.00	.28	-.07	<.01
navštěvoval předškolní zařízení ≤ 1 rok*rodiče bez VŠ	.01	.23	.00	.28
navštěvoval předškolní zařízení > 1 rok*rodiče bez VŠ	-.01	.15	-.03	.01
Koeficient determinace				
a dj . R2	.16		.03	

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Zjištění ukazují, že žáci, kteří navštěvovali předškolní vzdělávání, zejména po dobu delší než jeden rok, mají více přátel a jsou méně odmítáni vrstevníky ve srovnání s těmi, kteří předškolní zařízení nenavštěvovali. Význam této studie je podtržen faktem, že celosvětově přibližně 50 % dětí nenavštěvuje předškolní vzdělávání (UNESCO, 2021). Zjištění ukazují na potřebu politik, které podporují přístup k předškolnímu vzdělávání pro všechny děti, zejména po dobu delší než jeden rok.

PODĚKOVÁNÍ

Tato práce vznikla v rámci projektu NPO „Národní institut pro výzkum socioekonomických dopadů nemocí a systémových rizik“, č. LX22NPO5101, financovaného Evropskou unií – Next Generation EU.

6 LITERATURA

- August, A. (2021). Indirect socialization in preschool: How teachers harness children's ability to shape peer behavior. *Qualitative Sociology*, 44(4), 529–564. <https://doi.org/10.1007/s11133-021-09484-1>
- Cooper, H., Allen, A. B., Patall, E. A., & Dent, A. L. (2010). Effects of full-day kindergarten on academic achievement and social development. *Review of Educational Research*, 80(1), 34–70. <https://doi.org/10.3102/0034654309359185>
- Elmer, T., & Stadtfeld, C. (2020). Depressive symptoms are associated with social isolation in face-to-face interaction networks. *Scientific Reports*, 10(1), 1444. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-58297-9>
- Greenman, P. S., Schneider, B. H., & Tomada, G. (2009). Stability and change in patterns of peer rejection: Implications for children's academic performance over time. *School Psychology International*, 30(2), 163–183. <https://doi.org/10.1177/0143034309104151>
- Lintner, T., Diviák, T., Šedová, K., & Hlado, P. (2023). Ukrainian refugees struggling to integrate into Czech school social networks. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 1–11. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01880-y>
- Platt, B., Kadosh, K. C., & Lau, J. Y. (2013). The role of peer rejection in adolescent depression. *Depression and Anxiety*, 30(9), 809–821. <https://doi.org/10.1002/da.22120>
- UNESCO. (2021). *Right to pre-primary education: A global study*. <https://doi.org/10.54675/NWYU4732>